

İSLAM VE YORUM III

Din, Bilim ve Medeniyet
(Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına)

I. CİLT

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

İNÖNÜ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

İNÖNÜ Üniversitesi
(İlahiyat Fakültesi)

İNÖNÜ Üniversitesi Yayınları No: 68

Sertifika No

26607

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

ISBN

978-605-7853-21-9

1. Baskı Ekim 2019 Ankara, 500 Adet

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhan ÜNLÜSOY

Dr. Öğr. Üyesi Serkan DEMİR

İsteme Adresi

İNÖNÜ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

44280 Kampüs / MALATYA

Telefon: (0422) 377 49 99

e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Baskı

TDV/i

YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASİMEVİ | PRINTING HOUSE

Serhat Mah. 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Açıklama: Bu eserde “Kitaptan Bölüm” olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

ŞEMÂİL VE DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE ESERLERİ

Yusuf Ziya KESKİN

Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Peygamberlik silsilesinin son halkası olan Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) hayatı, beşerî ve nebevî yönü, değişik İslâmî ilimler tarafından ayrı ayrı ele alınıp işlenmiş ve çeşitli kitaplara konu olmuştur. Onun beşerî ve nebevî yönünü inceleyen kitap türlerinden ikisi şemâil ve delâilü'n-nübüvve eserleridir. Bu çalışmamızda şemâil ve delâilü'n-nübüvve kavramları hakkında bilgi verecek ve konuyla ilgili yazılmış eserleri tanıtmaya çalışacağız.

A. ŞEMÂİL ESERLERİ¹

Şimâl kelimesinin çoğulu olan ve sözlükte "huy, tabiat, seciye, ahlâk, hal ve hareket" gibi manalara gelen şemâil, Hz. Peygamber'in fizikî ve ahlâkî özelliklerini ele alan eserlerin ortak adıdır. Bu kavramı Peygamberimizin şahsî ve hususî hayatı için ilk kullanan âlim Tirmizî (ö. 279/892) olmuştur. Nitekim ondan önce ve onun yaşadığı dönemde bu kavramı kullanan başka bir isme rastlanmamaktadır.

Şemâil, hicrî III. (IX.) yüzyıldan itibaren başta hadis kitapları olmak üzere siyer, tarih, tasavvuf ve ahlaka dair eserlerde bir insan olarak Resûl-i Ekrem'in dış görünüşünü, fiziksel özelliklerini, özel hayatını, davranışlarını ve ahlâkını ifade eden bir terim olarak kullanılmış ve aynı adla çeşitli eserler yazılmıştır. Yazılan eserlerin bir kısmı sadece şemâil konularına yani onun beşerî özelliklerine yer verirken, bazıları şemâille birlikte siyer, meğâzî ve mucize konularını da işlemişlerdir.

¹ Şemâil kavramı ve ilgili eserler hakkında ağırlıklı olarak şu kaynaklardan yararlanılmıştır: M. Yaşar Kandemir, "Şemâil", DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 38: 497-500; Ali Yardım, "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbu's-Şemâil'i", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi I (1983): 349-409.

Kur'ân-ı Kerîm, Resûlullah'ı bütün yönleriyle öğrenmeye, onun özelliklerini benimsemeye, onu örnek almaya teşvik etmiş ve birçok ayette onun üstün vasıflarına işaret etmiştir. Buna göre Cenâb-ı Hak, Allah Resûlü'nü âlemlere rahmet olarak gönderdiğini (Enbiyâ, 21/107) ve şânını yücelttiğini (İnşirâh, 94/4) bildirmiş, “Şüphesiz ki sen pek büyük bir ahlâka sahibsin” meâlindeki âyetle (Kalem, 68/4) de onun benzersiz ve üstün ahlâkına dikkat çekmiştir. Ayrıca “Allah'a ve âhîret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok anan kimseler için Resûlullah'ta güzel bir örnek vardır” (Ahzâb, 33/21) ayetiyle onun örnek alınmasına, diğer birçok ayetle de onun ahlakına ve şemailine işaret etmiştir.

Allah Teâlâ'nın peygamberini üstün vasıflarla anması ve onu örnek almayı tavsiye etmesi, Resûlullah'ın (s.a.s.) şemâiline duyulan ilgiyi sahâbe döneminden itibaren arttırmış ve pek çok sahabî onu tasvir etmeye ve onun birçok özelliği hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Bu tasvirler ve verilen bilgiler hadis kitaplarında ve diğer kaynaklarda yer almıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şemâiline dair en çok bilgi, hadis kaynaklarında geçmektedir. Hadis âlimleri, şemâil konularını genellikle hadis kitaplarının “fezâil, menâkıb, edeb, libâs, et'ime, eşribe, zînet, zikir, duâ” gibi bölümlerinde ele almışlardır. Mesela Resûlullah'ın kıyafetleriyle ilgili bilgileri Kitâbu'l-libâs bölümünde, içeceklerine dair rivayetleri Kitâbu'l-eşribe'de, ahlakını anlatan haberleri de Kitâbu'l-edeb, Kitâbu'l-birr ve's-sıla gibi bölümlerde kaydetmişlerdir. “Fezâil” bölümünde Hz. Peygamber'in şemâili kapsamında cesareti, cömertliği, tevâzuu, hayâsı, güzel kokusu, terinin temiz oluşu, saç ve yüzünün güzelliği, ağzı ve gözleri ile sırtındaki nübüvvet mührüne dair hadisler yer almıştır. “Menâkıb” başlığı altında Resûlullah'ın beşerî yönü, dış görünüşü, özel hayatı ve ahlâkı işlenmiştir. Tirmizî ise Hz. Peygamber'in özelliklerini daha geniş bir şekilde *eş-Şemâilü'n-nebevîyye* adıyla yazmış olduğu kitabında incelemiş, ondan sonra bu konu bir ilim olarak gelişmiş ve şemâille ilgili birçok eser yazılmıştır. Bununla birlikte delâilu'n-nübüvve, hasâisu'n-nebî ve hilye türü kitaplar da Resûl-i Ekrem'in muhtelif özelliklerini farklı açılardan ele alan çalışmalardır.

Şemâille ilgili bilgiler ağırlıklı olarak hadis kaynaklarında yer almakla birlikte tabakât, siyer, meğâzî, tefsir, tarih, tasavvuf ve ahlak alanlarında yazılan kitaplarda da Hz. Peygamber'in beşerî yönünü anlatan haberler yer almıştır. İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-kübrâ'sı*, Taberî'nin (ö. 310/923) *et-Tefsîr'i*, Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâu 'ulûmi'd-dîn'i*, Ebu'l-Kâsım İbn Asâkir'in (ö. 571/1175) *Târîhu Medîneti Dimaşk'ı*, İbn Seyyidünnâs'ın (ö. 734/1334) *Uyûnül-eser fi funûni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer'i*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1372) *el-Bidâye ve'n-nihâye'si*, Ali b. İbrahim el-Halebî'nin (ö. 1044/1634) *İnsânu'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn'u* ve burada isimlerini sayamayacağımız birçok kitap, Hz. Peygamber'in şemâiline dair bilgi bulabileceğimiz kaynaklardır. Bu eserlerin

bazılarında şemâile dair bilgiler müstakil başlıklar halinde işlenmişken bazılarında bu bilgiler satır aralarında yer almıştır.

Tarihi süreç içerisinde şemâile dair birçok müstakil eser yazılmıştır. Bunlardan bir kısmı günümüze ulaşmış, bir kısmı ise tarihin karanlık sayfalarında kalmıştır. Şimdi şemâile dair tespit ettiğimiz eserleri kronolojik olarak kaydedecek, bazılarını kısaca tanıttığımız ve yayınlanmış olanlarına işaret edeceğiz. Şemâile dair tespit edebildiğimiz eserler şunlardır:

1. Tirmizî (ö. 279/892), *eş-Şemâilü'n-nebeviyye ve'l-hasâilü'l-Mustafaviyye*. Şemâil konusundaki bu ilk ve en mükemmel eser (Kalküta, 1252, İstanbul, 1264), 55 bölüm ve bir hâtmeden meydana gelmekte olup içerisinde 424 hadis yer almıştır. Kitabın bölümlerinde Resûlullah'ın dış görünüşü, fiziksel özellikleri, kıyafeti, yemesi içmesi, konuşma şekli, ibadet hayatı, ahlâkı, geçim tarzı ve ölümü ele alınmıştır. Eserde kaydedilen rivayetlerin büyük çoğunluğu müellifin *el-Câmi'ü's-sahîh*'inde yer alan şemâille ilgili hadislerden oluşmaktadır. *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'deki hadislerin çoğu sahih, bir kısmı hasen, pek azı zayıf rivayetlerdir. Müellif bazı hadislerden elde edilebilecek fikhî meselelere de işaret etmiştir.

eş-Şemâilü'n-nebeviyye üzerinde birçok şerh, hâşiye ve ihtisar çalışması yapılmış olup çeşitli dillere de tercüme edilmiştir. Tespit edebildiğimiz şerh, hâşiye ve ihtisarlara şunlardır:

1.1. Ubeydullah el-Enbârî (ö. 356/967), *Şerhu's-Şemâil li't-Tirmizî*.

1.2. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Cezerî (ö. 833/1430), *Şerhu's-Şemâil*.

1.3. Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed el-Buhârî (ö. 850/1446), *Şerhu's-Şemâil*.

1.4. Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî en-Neyrîzî (ö. 855/1451), *Hâşiye ala's-Şemâil*.

1.5. Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî (ö. 902/1497), *Akrebü'l-vesâil hâşiye 'ale's-Şemâil*.

1.6. Ebu'l-Hayr Fazlullah b. Rûzbihân eş-Şîrâzî (ö. 909/1503'ten sonra), *Neşru'l-fazâil fi şerhi's-Şemâil*. Bağdadlı İsmail Paşa'nın, eserin ismini *Neşru'l-fazâil fi tercemeti ricâli's-Şemâil* olarak zikretmesinden hareketle kitabın *Şemâil*'in şerhi değil, ricali üzerine yapılmış bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür.

1.7. Celâluddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Zehrü'l-hamâil 'ale's-Şemâil* (Kahire, 1988). Müellif bu eserinde *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'yi ihtisar etmiştir.

1.8. Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (ö. 923/1517), *Şerhu Şemâilü't-Tirmizî (Şerhun fi şemâilü'l-Mustafa)*.

1.9. Ebu'l-Hayr Emînuddîn Fazlullah b. Rûzbihân el-Huncî el-İsfahânî (ö. 927/1521), *Neşrü'l-fezâil fi şerhi's-Şemâil*.

1.10. Molla Arap Vâiz Muhammed b. Ömer el-Antâkî (ö. 938/1531), *Tehzîbü's-Şemâil fîmen hassallâhu bi-ekmeli'l-fezâil*. Müellif, *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'yi ihtisar edip yeniden düzenlemiş ve II. Bayezid'e ithaf etmiştir.

1.11. Mevlâ Muhammed el-Haneffî (ö. Hicrî 10. asır), *Şerhu's-Şemâil*.

1.12. 'Îsâmüddîn İbrahim b. Muhammed el-İsferâyînî (ö. 943/1536), *Şerhu's-Şemâil fî hukûki efdali'l-verâ ve akva'd-delâil*. Bu eser üzerine Mehmed b. Velî b. Resûl el-Kırşehrî el-İzmîrî (ö. 1165/1752), *Hâşiye 'alâ Şerhi's-Şemâil li'l-'Îsâm* adıyla bir hâşiye yazmıştır.

1.13. İbn Hacer el-Heytemî Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed (ö. 974/1567), *Eşrefü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil* (Beyrut, 1419/1998). Bu şerh üzerine Ali b. Ali Şebrâmellisî'nin (ö. 1087/1676) *Hâşiye 'alâ Eşrefi'l-vesâil* adlı bir hâşiyesi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hureyşî el-Fâsî'nin (ö. 1202/1788) *Şerhu Şemâilü'n-nebî (s.a.s.) li't-Tirmizî* adlı bir ihtisarı vardır.

1.14. Râci Haccu'l-Harameyn (ö. Hicrî 10. asır sonları), *Hâşiye-i Şemâil* (Farsça).

1.15. Muslihuddîn Muhammed b. Salâh el-Lârî (ö. 979/1572), *Şerhu Şemâilü'n-Nebî*.

1.16. Nesîmuddîn Muhammed Mîrek Şâh (ö. Hicrî 10. asır sonları), *Şerhu's-Şemâil*. Ali el-Kârî'nin *Cem'u'l-vesâil* adlı şerhinin en önemli kaynaklarından biridir.

1.17. Muhammed Şirvânî el-Buhârî (ö. Hicrî 10. asır), *Şerhu's-Şemâil*.

1.18. Hacı Muhammed Keşmîrî (ö. 1006/1597), *Şerh-i Şemâil* (Farsça).

1.19. Ali b. Muhammed el-Kârî (ö. 1014/1605), *Cem'u'l-vesâil fî şerhi's-Şemâil* (İstanbul, 1290; Kahire, 1317-1318). *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'nin en önemli şerhi sayılmaktadır. Müellif, kendisinden önce yazılan *Şemâil* şerhlerinden oldukça istifade etmiştir. Ali el-Kârî'nin *Şemâil* üzerine ayrıca *Zübdetü's-Şemâil ve 'umdetü'l-vesâil* adlı bir muhtasarı vardır.

1.20. Muhammed Âşık b. Ömer el-Özbekî el-Haneffî (ö. 1022/1613), *Şerhu's-Şemâil li't-Tirmizî*.

1.21. Muhammed Abdürraûf el-Münâvî (ö. 1031/1622), *Şerhu's-Şemâilü'n-nebeviyye ve'l-hasâisi'l-Muhammediyye*. Münâvî bu çalışmasında İsâmüddîn el-İsferâyînî ve İbn Hacer el-Heytemî'nin şerhlerini bazı bilgiler ekleyerek ihtisar etmiştir (İstanbul, 1290; Kahire, 1317). Münâvî, diğer çalışması olan *er-Ravzû'l-bâsim fî şemâilü'l-Mustafâ Ebi'l-Kâsım*'da *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'yi ihtisar etmekle birlikte ona bazı konular eklemek suretiyle bölüm sayısını yetmişe, hadis sayısını da 1094'e çıkarmıştır (Dimaşk, 1421/2000, 1425/2004).

1.22. İbrâhim b. İbrahim el-Lekânî (ö. 1041/1631), *Behcetü'l-mehâfil ve ec-melü'l-vesâil bi't-ta'rîf bi-rüvâti's-Şemâil*. Müellif bu eserinde *Şemâil*'in ravilerini tanıtmıştır.

1.23. Nûruddîn Ali b. İbrahim el-Halebî (ö. 1044/1634), *el-Vefâ li-şerhi Şemâili'l-Mustafâ*. Müellif eseri tamamlayamadan vefat etmiştir.

1.24. Ahmed b. Muhammed b. Kâsım el-Bunî (ö. 1116/1704), *Nazmu terâci-mi kitâbi's-Şemâil li't-Tirmizî*.

1.25. Abdullah el-Hamevî el-Hamdûnî (ö. 1133/1720'den sonra), *Şer-hu's-Şemâil*.

1.26. İsmail b. Muhammed b. Abdülhâdî el-Aclûnî (ö. 1162/1749), *Es-na'l-vesâil bi-şerhi's-Şemâil*.

1.27. Abdurrahman b. Ahmed es-Sanâdîkî ed-Dimeşkî (ö. 1164/1751), *Şer-hu's-Şemâil li't-Tirmizî*.

1.28. Muhammed b. Ahmed b. Cârullah es-San'ânî -Müşahhimu'l-Kebîr- (ö. 1181/1767), *Teysîru fıkhi'l-merâm fi şerhi Şemâili hayri'l-enâm*.

1.29. Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsım b. Muhammed Cessûs el-Fâsî (ö. 1182/1768), *el-Fevâidü'l-celiyyetü'l-behiyye fi şerhi's-Şemâili'l-Muhammediyye* (Bulak, 1296; Kahire, 1306, 1316). Bu eser üzerine Cessûs'un hemşehrisi Muhammed b. Kâsım b. Muhammed el-Kâdirî bir hâşiye yazmıştır.

1.30. İdrîs b. Muhammed b. Hamdûn el-Fâsî el-İrâkî (ö. 1183/1769), *Şerhun ala's-Şemâil li't-Tirmizî*.

1.31. Hasan b. Abdullah el-Bahşî el-Halebî (ö. 1190/1776), *Şerhu's-Şemâil*.

1.32. Mustafa b. Muhammed b. Yûnus et-Tâî (ö. 1192/1778), *Şerhu's-Şemâil*.

1.33. Ebu'l-Futûh Muhammed b. Mustafa el-Bekrî (ö. 1196/1781), *Unvâ-nu'l-fezâil fi telhîsi's-Şemâil*.

1.34. Nûr b. Muhammed b. Hüseyin el-Kâşânî (ö. Hicrî 11. asır), *Keşfu'l-fazâil şerhu's-Şemâil*.

1.35. Muhammed Şâkir b. Ali b. Hasan el-'Akkâd el-Mısırî (ö. 1202/1788), *Şer-hu's-Şemâil li't-Tirmizî*.

1.36. Süleyman b. Ömer el-Cemel (ö. 1204/1790), *el-Mevâhibü'l-Muhamme-diyye bi-şerhi's-Şemâili't-Tirmiziyye*.

1.37. Saîd b. Ebû Saîd Muhammed el-Hâdimî (ö. 1213/1798), *Şerhu's-Şemâil*.

1.38. İsmâil Müfd Efendi b. Ali el-İstanbûlî (ö. 1217/1802), *Şerhu's-Şemâi-li'n-nebeviyye*. Bu şerh, *Eşrefu'l-vesâil* olarak da anılmaktadır.

1.39. Abdullah Necîb el-Ayıntâbî (ö. 1219/1804), *Şerhu's-Şemâil*.

1.40. Seyyid Baba el-Kâdirî el-Haydarâbâdî b. Muhammed Yûsuf el-Kâdirî (ö. 1226/1811'den sonra), *Sirâcu'n-nübüvve* (Urduca).

1.41. Abdullah b. Hicâzî b. İbrahim eş-Şerkâvî (ö. 1227/1812), *Muhtasaru's-Şemâil ve şerhuh*. Müellif *Şemâil*'i önce ihtisar etmiş, ardından da şerhetmiştir.

1.42. Muhammed Ma'rûf b. Mustafa el-Berzencî eş-Şehrezûrî (ö. 1254/1838), *Ezhâru'l-hamâil fi's-salavâti'l-müştemile ala's-Şemâil*.

1.43. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed Bennânî (ö. 1261/1845), *Şerhu's-Şemâil*.

1.44. Ebû Abdullah Muhammed Bedruddîn b. eş-Şâzelî b. Ahmed el-Hasanî (ö. 1266/1849), *Vesîletu'l-fakîri'l-muhtâc fi şerhi sahihi(sâhibi)'l-livâi ve't-tâc*.

1.45. İbrâhim b. Muhammed el-Bâcûrî (ö. 1276/1860), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye 'ale's-Şemâili'l-Muhammediyye* (Bulak, 1276; Kahire, 1301). Bu eser, *Şemâil* üzerine bir hâşiyedir.

1.46. Muhammed b. Sâbit b. Abdullah el-Kayserî (ö. 1311/1893), *'Aynu'r-rahmeti ve'n-nûr fi şemâili'n-nebiyyi'l-mebrûr*.

1.47. Abdülmecîd eş-Şernûbî (ö. 1321/1903), *'Itrü's-şezî 'alâ muhtasari Şemâili't-Tirmizî*. Şernûbî, *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'yi önce *Muhtasaru Kitâbi's-şemâili'l-Muhammediyye* adıyla ihtisar etmiş, ardından da şerhetmiştir (Bulak, 1318).

1.48. Mahmûd b. Abdülmuhsin ed-Dımeşkî İbnu'l-Muvakki' (ö. 1321/1903), *el-Fethu'l-eymenu'l-makbûl ve's-şerhu'l-mehdî li-eşrefi'r-resûl*.

1.49. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. et-Tâlib b. Muhammed (ö. 1321/1903), *Şerhu's-Şemâil*.

1.50. Ebû Abdullah b. Tâhir el-Kessîfî (ö. ?), *Ta'liku'l-hamâil fîmâ ağfelehu şurrâhu's-Şemâil*.

1.51. Ali el-Adevî (ö. ?), *Şerhu's-Şemâil*.

1.52. Hâksâr Ali el-Cunfûrî el-Hindî (ö. ?), *Envâr-ı Muhammedî fi şerhi Şemâili't-Tirmizî* (Urduca).

1.53. Ebu'l-Kâsım b. Ebu'l-Berekât (ö. ?), *Encehu'l-vesâil*.

1.54. Ali el-Adevî (ö. ?), *Şerhu's-Şemâil*.

1.55. Nâsirüddîn el-Elbânî (ö. 1999), *Muhtasarü's-Şemâili'l-Muhammediyye*. Eserde *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'deki hadislerin senedleri ve mükerrer olanları çıkarılarak 352 sahih rivayet bir araya getirilmiştir (Amman, 1985).

1.56. Abdülcevâd Ahmed ed-Dumî, *el-İthâfâtu'r-rabbâniyye bi-şerhi's-Şemâili'l-Muhammediyye* (Kahire, 1961).

Buraya kadar sıraladığımız şerh, haşiye ve ihtisarların dışında *eş-Şemâilü'n-nebeviyye* üzerine birçok Türkçe tercüme çalışması yapılmıştır. Miladî 18.

asır başlarında görülen bu çalışmalar 20. asrın başlarına kadar devam etmiştir.² Tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1.57. Ahmed b. Hayruddîn el-Aydînî (ö. 1120/1708), *Akvemü'l-vesâil fî tercemeti's-Şemâil*. Müellif uzun süre İran'da kaldığı için ilk zamanlar Acem Ahmed Efendi diye anılmış, daha sonra Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın tezkirecisi İshak Efendi'nin özel hocası olunca İshak Hocası adıyla şöhret bulmuştur.³ *Akvemü'l-vesâil, Şemâil*'in ilk Türkçe tercümesidir.

1.58. Mehmed b. Abdullah el-Eskişehrî (ö. 1135/1723), *Manzûm şemâilu'n-nebî*. Müellif, Ayn-ı Ekber lakabıyla tanınmaktadır.

1.59. Mazlûm Zâde Mustafa b. el-Hüseyin el-Halebî (ö. 1158/1745'ten sonra), *Manzûm Türkçe Şemâil*.

1.60. Lutfullah b. Mustafa el-Kırımî (ö. 1161/1748), *Akvemu'l-vesâil fî tercemeti's-Şemâil*.

1.61. Ahmed b. İbrahim el-Ereğlî el-Konevî (ö. 1162/1749), *Tercemetu's-Şemâil*.

1.62. Mehmed b. Mustafa el-Kefevî Akkirmânî (ö. 1174/1761), *Türkçe Şemâil*.

1.63. Ahmed b. Mahmûd (ö. ?), *Akvemu'l-vesâil fî terecemeti's-Şemâil*. el-Kırımî'nin eseriyle aynı adı taşımaktadır.

1.64. Hasan b. Muhammed Hüsâmuddîn en-Nakşibendî (ö. 1282/1865), *Tercüme-i Şemâil*. Hadislerin senedleriyle birlikte kaydedildiği eserde sade bir Türkçe kullanılmış, şiir, vecize ve kıssalara yer verilmiş, bazı yerlerde râviler ve hadisler hakkında açıklamalarda bulunulmuş, bundan dolayı tercüme *Kitâb-ı Şerh-i Şemâil* adıyla yayımlanmıştır (Bulak, 1254; İstanbul, 1248). Eser Figanî ve F. Kavukçuoğlu tarafından *Hazret-i Muhammed'in Şemâil-i Şerîfesi* adıyla Latin harflerine aktarılmış, hadisler yer yer Figanî imzasıyla manzum olarak da ifade edilmiştir (İstanbul, 1963, 1974). *Tercüme-i Şemâil*'i M. Sadık Aydın, *Şemâil-i Şerife* adıyla sadeleştirmiştir (Ankara, 1976).

1.65. Eyüp Sabri Paşa (ö. 1308/1890), *Tercümetü's-Şemâil*. Hüsâmuddîn Nakşibendî'nin tercüme ve şerhi esas alınarak yazılan eser 320 sayfa olup, II. Abdülhamid'in tahta çıkışının beşinci yıl dönümü münasebetiyle yayımlanmıştır (İstanbul, 1298).

1.66. Hoca Mehmed Râif Efendi (ö. 1309/1891), *Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercümesi* (İstanbul, 1304, 1311). Üç cüz olarak tanzim edilen tercüme, Mahmut Özakkaş tarafından *Hadislerle Peygamberimizin Güzel Ahlâkı (Şemâil-i Şerîf)* adıyla sadeleştirilerek yeniden yayınlanmıştır (İstanbul, 1984).⁴

² Bkz., Yardım, "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbu's-Şemâil'i", 384, 391.

³ Reşat Öngören, "İshak Hocası", DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22: 533.

⁴ eş-Şemâilu'n-nebeviyye'nin Türkçe tercümeleleri için bkz., Yardım, "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitabu's-Şemâil'i", 391-399.

Bu arada Tirmizî'nin *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'sinin günümüzdeki en önemli tercümesi Ali Yardım'ın (ö. 2006) *Peygamberimiz'in Şemâili* adlı kitabıdır (İstanbul, Damla Yayınevi, 1997). Çalışmasını te'lif-tercüme tarzında kaleme alan müellif, öncelikle peygamberlik müessesesi, Hz. Peygamber'i konu edinen ve ona yer veren ilim dalları hakkında bilgi vermiş ve şemâil kavramını incelemiştir. Daha sonra *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'yi başlıklar halinde tanzim eden müellif, her başlıkta önce ilgili başlık hakkında açıklayıcı bilgiler vermiş, sonra da başlık altında yer alan hadislerin sadece Türkçelerini kaydetmiştir.

Yukarıda sayılanlar dışında kaynaklarda müellifleri meçhul olan *Şerhu's-Şemâil*, *Tuhfetu's-Şemâil*, *Şemâil Metni ve Şerhi*, *Risâletü's-şemâiliyye*, *Kenarlı Şemâil Tercümesi* adlı çalışmalardan da bahsedilmektedir.⁵ Tirmizî'nin *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*'si üzerine yazılan Farsça ve Urduca şerh ve tercüme de vardır.⁶

2. Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. Tarhân el-Belhî (ö. 298/911), *Kitâbu's-şemâil*.

3. Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. Ali İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî (ö. 381/991), *Kitâbu's-Şemâil*.

4. Ebû Bekr b. Şâzâ el-Bağdâdî (ö. 405/1014), *Kitâbu's-şemâil*.

5. Ebu'l-Abbâs Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî (ö. 432/1041), *Kitâbu's-şemâil*.

6. Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed b. Sükkere es-Sadeffî (ö. 514/1120), *Kitâbu's-şemâil*.

7. Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ el-Begavî (ö. 516/1122), *el-Envâr fî şemâilü'n-nebiyyi'l-muhtâr*. İrşâdü'l-envâr diye de anılan eserde Resûl-i Ekrem'in ve soyunun üstünlüğü, peygamberliğinin alâmetleri, mi'racı, mucizeleri, isimleri, sıfatı, nübüvvet mührü, teninin güzel kokusu, üstün ahlâkı, yürüyüşü, oturuşu, uyuması, abdest alması, yıkanması, misvak kullanması, namaz kılması, oruç tutması, haccetmesi, giyim kuşamı, evdeki ve seferdeki hali, yemesi ve içmesi, son hastalığı ve vefatı gibi birçok konuya yer verilmiş ve konular 102 başlık altında senedleriyle birlikte 1257 hadisle anlatılmıştır (Beyrut 1409/1989).⁷

8. Kâdî İyâz b. Mûsâ el-Yahsûbî (ö. 544/1149), *eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*. Klasik şemâillerden farklı bir muhtevaya sahip olan eser, kendisinden sonra yazılan bazı şemâil kitaplarına kaynaklık etmiştir. Dört bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde Hz. Peygamber'e gerekli saygının gösterilebilmesi için onun maddî ve mânevî güzellikleri, Allah katındaki üstün yeri ve mucizeleri

⁵ Yardım, "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbu's-Şemâil'i", 384, 391, 396, 397; İbrahim Bayraktar, Hz. Peygamber'in Şemâili, (İstanbul: Seha Neşriyat, 1990), 286.

⁶ Bkz. Bayraktar, Hz. Peygamber'in Şemâili, 297-99.

⁷ Kandemir, "Şemâil", 38: 498-99; Mevlüt Güngör, "Begavî, Ferrâ", DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 5: 340.

ele alınmış; ikinci bölümde ona inanıp itaat etmenin, onu gönülden sevmenin, kendisine salâtüselâm getirmenin gereği üzerinde durulmuştur. Kitabın asıl konusunun üçüncü bölümde ele alındığını, ilk iki bölümün buna giriş niteliği taşıdığını söyleyen müellif burada Resûl-i Ekrem'de bulunabilecek ve kesinlikle bulunmayacak hususları, Allah Teâlâ'nın onu günahlardan ve kötülüklerden kordduğu gerçeğini ve insan olması itibariyle yaptığı şeyleri anlatmıştır. Dördüncü bölümde ise Resûlullah'a dil uzatanlara uygulanacak hükümleri incelemiştir. *eş-Şifâ*, İslâm dünyasında büyük itibar görmüş, birçok neşri, şerhi, ihtisarı yapılmış ve çeşitli dillere tercüme edilmiştir (Kahire, 1977; Beyrut 1420/2000). Eserin en meşhur iki şerhinden biri, Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Şerhu's-Şifâ fi hukûki'l-Mustafâ'sı*, diğeri ise Şihâbuddîn el-Hafâcî'nin (ö. 1069/1659) *Nesîmü'r-riyâz fi şerhi Şifâ'il-Kâdî 'İyâz'ıdır* (Bulak, 1257). *eş-Şifâ*, Osmanlı alimlerinden Kadı İbrahim Hanîf (ö. 1189/1775) tarafından *Hulâsatu'l-vefâ fi şerhi's-Şifâ* adıyla Türkçe tercüme ve şerhedilmiş, *Şifâ-i Şerîf Tercümesi* ismiyle de yayınlanmıştır (İstanbul, 1314, 1317).⁸

9. Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Gırnâtî İbnu'l-Mukrî (ö. 552/1157), *eş-Şemâil bi'n-nûri's-sâtî'i'l-kâmil*. Hz. Peygamber'in şemâili, sıreti, ahlaki ve vasıflarına tahsis edilen kitap dört bölüm ve yirmi kısımdan meydana gelmektedir.

10. Muhyiddîn Muhammed b. Ali İbnu'l-Arabî (ö. 638/1240), *Kitâbu şemâilî'n-nebî*.

11. Ebû Abdullah Muhammed b. Atîk el-Lâridî (ö. 646/1248), *Metâli'u'l-envâr fi şemâilî'l-muhtâr*.

12. Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi (ö. 748/1348), *es-Sîretu's-seriyye fi şemâilî hayri'l-beriyye*.

13. Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr el-Kureşî (ö. 774/1373), *Şemâilü'r-resûl ve delâilü'nübüvvetih ve fadâiluh ve hasâisuh*. Müellif, Tirmizî'nin *eş-Şemâilü'n-nebeviyye'sini* esas almakla birlikte hadis kitaplarında geçen şemâille ilgili diğer hadisleri de ilâve etmiştir. Eserde ayrıca delâilü'n-nübüvve, fezâil ve hasâisle ilgili rivayetler de yer almıştır. Hem müstakil bir çalışma olarak hem de *el-Bidâye ve'n-nihâye'nin* bir bölümü halinde kaleme alınan eseri Mustafa Abdülvâhid yayımlamış (Kahire, 1386/1967, 1409/1988), Naim Erdoğan da bu yayımı esas alıp eseri *Şemâilü'r-Resûl, Hz. Peygamber'in Şemâilî-Mucizeleri-Hususiyetleri* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul, 1983).

14. Ebu't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî (ö. 817/1415), *Sifru's-sa'âde*. Hz. Peygamber'in özel hayatını ve ibadetlerini hadislerle anlatan Farsça bir eserdir (Beyrut, 1982).

⁸ Kandemir, "Şemâil", 38: 499; M. Yaşar Kandemir, "eş-Şifâ", DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39: 134. eş-Şifâ, Suat Cebeci tarafından da Türkçeye çevrilmiştir (Ankara, Rehber Yayıncılık, 1992).

15. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ebû Bekir el-Âmirî (ö. 893/1488), *Behcetü'l-mehâfil ve buğyetü'l-emâsil fî telhîsi's-siyer ve'l-mu'cizât ve's-şemâil*. Hicrî 855 (1451) yılında tamamlanan eser üç bölüm halinde tanzim edilmiştir. Birinci bölümde Resûl-i Ekrem'in sîreti, ikinci bölümde hasâisi ve mucizeleri, üçüncü bölümde ise şemâili incelenmiştir. Eser, Cemâluddîn Muhammed el-Eşhar el-Yemenî'nin şerhiyle birlikte yayınlanmıştır (Kahire, 1330-1331).⁹

16. Celâluddîn es-Suyûtî (ö. 911/1505), *eş-Şemâilü's-şerîfe*. Suyûtî bu eserin de Resûl-i Ekrem'in özelliklerinin ele alındığı 721 hadisi derleyip şerhetmiştir (nşr. Hasan b. Ubeyd Bâhubeyşî, baskı yeri ve tarihi yok).

17. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*. Müstakil bir şemâil kitabı olmayıp eserde Hz. Peygamber'in hayatı, mucizeleri ve hasâisi yanında şemâili de ele alınmaktadır (Kahire, 1281). Divan şâiri Bâkî (ö. 1008/1599), eseri *Me'âlimü'l-yakîn fî sîreti seyidi'l-mürselîn* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiş (İstanbul, 1261, 1313-1316, 1322-1326), Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî (ö. 1122/1710) bir şerh yazmış (Bulak, 1291), Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî (ö. 1350/1931) de *el-Envârü'l-Muhammediyye mine'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* adıyla özetlemiştir (Beirut, 1310, 1312; İstanbul, 1394/1974).

18. Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1038/1628), *Şemâilu'n-nebeviyyeti'l-Ahmediyye*. Müellifin bunun dışında *Hulâsatu'l-ahbâr fî ahvâli nebiyyi'l-muhtâr* adlı küçük bir eseri de vardır.

19. Abdülhak b. Seyfuddîn ed-Dihlevî (ö. 1052/1642), *Matla'u'l-envâri'l-behiyye fî'l-hilyeti'l-celiyyeti'n-nebeviyye*. Eserde Hz. Peygamber'in ahlâki ve şemâili ele alınmıştır.

20. Muhammed b. Muhammed b. Ömer er-Ravzî (ö. 1103/1692'den sonra), *Keşfu'l-lisâm 'ammen câe mine'l-ehâdîsi'n-nebeviyye fî şemâili'l-Mustafâ ve minhâcîhi 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm*.

21. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdurrahman et-Terîmî el-Yemenî İbn Muhhu'r-Re's (ö. 1112/1700), *Ğureru'l-fevâidi'l-lü'lüyye ve dureru'l-medâihi'n-nebeviyye el-hâkiyetu li's-sifâti'l-Muhammediyye ve's-şemâili'l-Mustafaviyye*.

22. İbrahim b. Mustafa el-Vahdî (ö. 1126/1714), *Nebzetü's-şemâil ve zübde-tü'd-delâil*.

23. Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Fâsî el-Hureyşî (ö. 1143/1730), *Tuhfetü'l-ahyâr 'alâ şemâili'l-muhtâr*.

24. Zeynuddîn Pir Mehmed Dede b. Mustafa b. Habîb el-Erzurûmî (ö. 1146/1733), *el-Vesîletu'l-uzmâ fî şemâili'l-Mustafâ s.a.s*. Müellifin bunun dışında *Kitâbu's-şemâil fî hakkı hayri'l-evâhir ve'l-evâil* adlı bir eseri daha vardır.

⁹ Yardım, "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitabı's-Şemâil'i", 404.

25. Rumeli Kazaskeri Dede Mehmed Efendi (ö. 1147/1734), *el-Vesîletü'l-'uz-mâ fî şemâilî'l-Mustafâ hayru'l-verâ*. Bir fâtiha, bir basîre, üç bab, bir hâtîme ve bir tezyîlden oluşan eserin fâtiha kısmında Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ*'sının birinci bölümü özetlenerek Resûl-i Ekrem'in güzelliği, âzasının tenâsübü, bedeninin temizliği, güzel kokusu ve üstün ahlâkı; basîrede onun doğduğu ayda bazı ülkelerde sevinç gösterisi yapanların nâil olduğu ilâhî mükâfatlar; birinci babda nûr-i Muhammedî ve dünyaya rahmet olarak gönderilmesi; ikinci babda babasıyla annesinin evlenmesi, babasının vefatı ve Hz. Muhammed'in doğumu; üçüncü babda sütanneye verilmesi ve orada geçen olaylar; hâtîmede âhirete intikali anlatılmış, tezyîlde yine *eş-Şifâ* esas alınarak Hz. Peygamber'i sevmenin gereği, ona salâtü selâm getirmenin önemi üzerinde durulmuştur. Eser önce müellifin *el-Midhatü'l-kübrâ*'sı ile birlikte (Bulak, 1301), daha sonra Tabersî'nin *Mekârimu'l-ahlâk*'ının hâmişinde (Kahire, 1304, 1311), ayrıca tek başına (Haydarâbâd, 1331) yayımlanmıştır.¹⁰

26. İsmail b. Guneym el-Cevherî (ö. 1160/1747), *Şiyemu'l-Mustafâ*. Müellif bu eserini *Hâlû (Hulelü)'l-istifâ bi-Şiyemi'l-Mustafâ* adıyla şerhetmiştir.

27. Abdullah el-Mirğînî (ö. 1207/1792), *Mişkâtü'l-envâr fî evsâfî'l-muhtâr*.

28. Molla Halil es-Sî'irdî (ö. 1259/1843), *Mahsûlü'l-mevâhibi'l-ehadiyye fî'l-hasâis ve's-şemâilî'l-Ahmediyye*. 136 varak olan eser yetmiş dört bölümden oluşmaktadır. Müellif kitabın baş tarafında Hz. Peygamber'in hasâisini üç bölüm olarak; vâcibler, haramlar ve mübahlar şeklinde ele almış, ardından da Resûlullah'ın şemâilini işlemiştir.¹¹

29. Ahmed b. Muhammed el-Mübârek (ö. 1265/1849), *Şemâilu'r-resûl ve mu'cizâtuh*.

30. Süleyman b. Hâce el-Kunduzî (ö. 1294/1877), *Yenâbî'u'l-mevedde fî şemâilî'n-nebî ve ahbâri ehli'l-beyt*.

31. Muhammed b. el-Mübârek ed-Dirkâvî (ö. 1313/1895), *el-Mefâhîru'l-'âliyye fî şemâilî'l-mehdiyye*.

32. Abdurrahman el-İrâkî (ö. 1314/1896), *Manzûme fî şemâilî'l-Mustafâ*.

33. Muhammed b. Ahmed Buteşnet (ö. 1316/1890), *Musannef fî salâti'n-nebî memzûce bi-şemâilîh*.

34. Abdülhafîd (ö. 1328/1910), *Nazmu's-şemâilî'l-Muhammediyye*.

35. Muhammed b. Abdülkebir el-Kettânî (ö. 1331/1912), *Fenniyyetu's-sâil fî-ihtisâri's-şemâil*.

36. Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî (ö. 1350/1931), *Vesâilü'l-vüsûl ilâ Şemâilî'r-resûl*. Müellif bu eserini on üç kitaptan faydalanarak hazırlamış, bunlardan

¹⁰ Cevat İzgi, "Dede Mehmed Efendi", DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9: 81.

¹¹ Cüneyt Gökçe, "Molla Halil es-Sî'irdî, Hayatı, Eserleri ve Tekfir Problemine Bakışı", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 20/34 (Temmuz-Aralık 2015): 85.

biri olan Tirmizî'nin *eş-Şemâilü'n-nebeviyye'* sindeki hadisleri, mükerrerleri çıkarıp kitabına almış, Resûlullah'ın soyu ve isimleri, dış görünüşü, giyimi, yemesi ve içmesi, ahlâkı, dua ve zikirleriyle tıbb-ı nebevîden oluşan sekiz kitab halinde ve orijinal bir tertipte hazırlamıştır. İbrâhim Şemsuddîn, hadislerini tahrîc ederek eseri yayımlamış (Beirut, 1422/2002), Abdullah b. Saîd Muhammed el-Lahcî de *Münthehe's-sûl 'alâ Vesâilil-vüsûl ilâ Şemâilil-resûl* adıyla şerhetmiştir (Beirut, 1419/1998).

37. Vehbe ez-Zühaylî (ö. 1436/2015), *Şemâilü'l-Mustafâ*. Müellif, eserinin ana konularını Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ'* sından almakla birlikte konuları farklı bir şekilde sıralamış, bunları Resûl-i Ekrem'in Allah katındaki yeri, hasâisi, ona uymanın sebepleri ve itaatin gereği, Cenâb-ı Hakk'ın ona hitabındaki incelik, onun diğer peygamberlere üstünlüğü, faziletleri, temizliği ve güzel kokusu, fesahati ve belâgatı, güzel ahlâkı, zühdü, ibadeti, bedenî özellikleri, isrâ ve mi'racı, şefaati, lakapları, isimleri, çeşitli mûcizeleri, Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzı, Resûlullah'ın ismeti, ona salâtü selâm getirme ve kabrini ziyaret gibi 158 başlık altında ele almıştır (Dımaşk, 1427).¹²

38. Muhammed b. Muhammed (ö. ?), *Fethu'r-refî' fî nazmi's-şemâil ve mu'cizâtil-n-nebiyyi's-şefî'*.

39. Abdurrahman b. Abdussamed (ö. ?), *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*.

40. Liechtenstein'de bulunan Cem'iyetü'l-merkezi'l-İslâmî tarafından bir komisyona hazırlatılan *Şemâilü'n-nebî sallallâhu 'aleyhi ve sellem*. Kitap hazırlanırken hadisler *Mevsû'atü Cem'i cevâmi'i'l-ehâdis ve'l-esânîd*'den seçilmiş, bu hadisler şemâil konusundaki eserlerin sistemine göre yeniden düzenlenmiş, ayrıca doğrudan veya dolaylı şekilde şemâille ilgili olan âyetler tespit edilmiştir. Dört ana bölüm ve bir hâtimedden meydana gelen eserde 1373 hadis bulunmaktadır. Birinci bölümde Hz. Peygamber'in 700'den fazla ismi ve künyesi tespit edilmiş, ikinci bölümde tevazuu, cömertliği gibi ahlâkî özellikleri, üçüncü bölümde bedenî özellikleri ve güzellikleri, dördüncü bölümde ise yemesi içmesi, uyuması gibi halleri ele alınmıştır. Eserin sonunda hadislerin kaynakları gösterilmiş ve hadislerdeki garîb kelimeler açıklanmıştır (Kahire, 1425/2004).¹³

Yukarıda saydıklarımız dışında Allah Resûlü'nün hayatı ve ahlâkına dair yazılan bazı eserlerde onun şemâiline de yer verilmiştir. Ebu's-Şeyh el-İsfahânî'nin (ö. 369/979) *Ahlâku'n-nebî'si*, İbnu'l-Cevzî'nin (ö. 597/1200) Hz. Peygamber'in sîreti, şemâili ve mûcizelerine dair *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafâ'sı* (Kahire, 1386/1966), Zeynüddîn el-İrâkî'nin (ö. 806/1404) Resûlullah'ın hayatını ve şemâilini 1000 beyitte anlattığı *ed-Dürerü's-seniyye fî (nazmi)'s-siyeriz-zekiyeye* adlı elfiyyesi ve Şemsuddîn Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî'nin (ö. 942/1536)

¹² Kandemir, "Şemâil", 38: 499.

¹³ Kandemir, "Şemâil", 38: 499.

Resûl-i Ekrem'in siyer ve meğâzîsine dair yazılmış en hacimli eserlerden biri olan *Sübülül-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-îbâd* adlı kitabı (Kahire, 1407-1417) bunlar arasında zikredilebilir.

Günümüzde kaleme alınan şemâile dair kitaplardan Abdullah Sirâcuddîn el-Halebî'nin *Seyyidünâ Muhammed Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem: Şemâilühül-hamîde ve hisâlühül-mecîde*'si (Dımaşk, 1399), Mahmûd Sâmî'nin *Havle's-şemâili'l-Muhammediyye*'si (Kahire, 1948), Enver el-Cündî'nin *Şemâilü'r-resûl ve şahsiyyetühül-insâniyye*'si (Kahire, 1948), Şa'bân Muhammed İsmâil'in *Min hasâisi'r-resûl ve şemâilihî* adlı eseri (Riyad, 1400/1980), Muhammed b. Cemîl Zeynû'nun *Kutûf min şemâili'l-Muhammediyye ve'l-ahlâkî'n-nebeviyye ve'l-âdâbi'l-İslâmiyye*'si (Riyad, 1404/1984; Cidde, 1407/1987), Saîd b. Abdülkâdir b. Sâlim Bâşenfer'in *el-Âyâtül-beyyinât fî mâ fî a'zâi Resûlillâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'l-mu'cizât*'ı (Cidde, 1997), Eyüp Sabri b. Cemîl'in *Türkçe Mülahahas Şemâil-i Hz. Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'i (Üsküp, 1325; İstanbul, 1957: Sabri Cemil Yalkut, *Hz. Muhammed ve Şemâil-i Şerifleri* adıyla), İbrahim Bayraktar'ın *Hz. Peygamber'in Şemâili* (İstanbul, 1990), Ali Yardım'ın *Peygamberimiz'in Şemâili* (İstanbul, 1997) ve Faruk Vural'ın *Şemâil'i* (İstanbul, 2009) sayılabilir.¹⁴

B. DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE ESERLERİ¹⁵

"Bilinmeyen şeyin öğrenilmesini sağlayan bilgi, kılavuz, işaret, iz" anlamındaki delîlin çoğulu olan delâil ile "peygamberlik" anlamındaki nübüvvet kelimesinden oluşan delâilü'n-nübüvve, bir peygamberin bizzat gösterdiği veya peygamberliğine alâmet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiatüstü, olağan üstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tâbi tutarak bunların ilâhî kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserleri ifade eden bir kavramdır.

Peygamberlerin gerçekleştirdiği olağanüstü olaylar, benzerlerini meydana getirme açısından muhataplarını âciz bıraktıkları için mucize diye isimlendirilmiş, nübüvveti ispatladıkları için de delil-delâil diye adlandırılmıştır. Peygamber olacak kişinin doğumu sırasında veya nübüvvetle görevlendirilmesi esnasında meydana gelen harikulade olaylar nübüvvetin delillerinden sayılmakla birlikte

¹⁴ Şemâil ile ilgili geniş bilgi ve bu konuda yazılan eserler için bkz.: Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe li-beyânî meşhûri kütübî's-sünneti'l-muşerrefe*, 6. Baskı (Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 2000), 105-106; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Hadis Literatürü*, trc. Yusuf Özbek (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 215-16; M. Tayyib Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, (İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1959), 145-150; Yardım, "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitabı's-Şemâil'i", 349-409; Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 299-302; Bayraktar, *Hz. Peygamber'in Şemâili*, 17-35, 271-306; Kandemir, "Şemâil", 38: 497-500.

¹⁵ Delâilü'n-nübüvve kavramıyla ilgili ağırlıklı olarak şu kaynaktan yararlanılmıştır: Yusuf Şevki Yavuz, "Delâilü'n-nübüvve", *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9: 115-17.

bu olaylara mucize denmemiştir. Ebû Hâtim er-Râzî'ye (ö. 277/890) göre bu iki türe giren olayların tamamına "işaretler ve alâmetler" anlamında a'lâm denilir. Bunlara ayrıca "deliller" mânasında olmak üzere âyât ve şevâhid adı da verilir.

İslâm âlimleri, mutlak olarak peygamberlik müessesesini ve özellikle Allah Resûlü'nün peygamberliğini ispatlamak amacıyla yazdıkları bu tür eserlere a'lâmü'n-nübüvve veya delâilü'n-nübüvve adını vermişlerdir. Böylece hem bizzat peygamberlerce gösterilen mucizeleri, hem de kendileri dışında meydana gelen olağanüstü olayları delâil kapsamına almışlardır. Ayrıca yazdıkları eserlere isim olarak bu iki kavramı yani a'lâmü'n-nübüvve ile delâilü'n-nübüvve'yi kullanmışlardır.

Nübüvvetin ispat edilmesi amacıyla yazılan eserlere bu iki kavram dışında çeşitli isimler de verilmiştir. "Peygamberliğin ispatlanması" anlamında kullanılan isbâtü'n-nübüvve, isbâtü'r-risâle, tesbîtü delâilü'n-nübüvve ile "nübüvvetin delilleri" anlamındaki huçecü'n-nübüvve, âyâtü'n-nübüvve, şevâhidü'n-nübüvve, alâmâtü'n-nübüvve, me'âricü'n-nübüvve, emârâtü'n-nübüvve ve el-hasâisü'n-nebeviyye, en çok kullanılan kavramlardır. Beşâirü'n-nübüvve tabiri ise genel olarak "Hz. Muhammed'in nübüvvetini doğrulayan belgeler", özel olarak da "önceki kutsal kitaplarda onun peygamberliğini müjdeleyen metinler" anlamında kullanılmıştır.

Hz. Peygamber'in nübüvvetle görevlendirilmesinden sonra vahye inanmayan çeşitli zümreler ortaya çıkmış ve bazı şairler şiirlerinde peygamberlik müessesesini tenkit etmişlerdir. Bu arada İslâm'ın çok geniş bir coğrafyaya yayılmasıyla birlikte bazı felsefî akımlar ile Müslüman olduğunu söyleyen bazı aşırı fırkalara mensup kimseler nübüvvet müessesesi aleyhinde eserler yazmışlar ve bunun sonucu olarak konu, İslâm dini için önemsenecek bir problem haline gelmiştir.

İslâm âlimleri, nübüvveti eleştirenlerin iddialarına ve bu konuda yazılan eserlere erken dönemlerden itibaren hem umumi kelâm kitapları içinde, hem de değişik adlarla yazdıkları müstakil eserlerle cevaplar vermişlerdir. Bunun sonucu olarak genellikle delâilü'n-nübüvve veya a'lâmü'n-nübüvve diye bilinen telif türü ortaya çıkmıştır.

Yapılan tespitlere göre elde mevcut kaynaklar içinde delâilü'n-nübüvve konusuna ilk defa İbn İshak (ö. 151/768), *es-Sîre* adlı eserinde yer vermiştir. Delâilü'n-nübüvve ismini eserine ad olarak kullanan ilk müellif ise Humeydî nisbesiyle maruf Abdullah b. Zübeyr el-Mekkî'dir (ö. 219/834).¹⁶ Daha sonraki süreçte özellikle Mutezile âlimleri nübüvvetin ispatı konusuna ağırlık vermişler ve ilk müstakil eserleri kaleme almışlardır.

¹⁶ Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 79.

Delâilü'n-nübüvve türündeki eserleri, muhtevalarına ve peygamberliği ispat etme metodlarına göre iki ana gruba ayırmak mümkündür.

1. Sadece nakle dayanarak nübüvveti mucizeler ve diğer hârikulâde olaylarla ispatlamaya çalışan eserler. Daha çok Selefiyye'ye bağlı hadisçiler tarafından kaleme alınan bu grubun en meşhur eserleri, Ebû Nu'aym el-İsfahânî (ö. 430/1038) ile Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Delâilü'n-nübüvve* adını taşıyan kitaplarıdır. Bu tür eserlerde nübüvvet ve özellikle Hz. Muhammed'in nübüvveti, Kur'an'ın yanı sıra daha ziyade çeşitli rivayetlerle nakledilen hârikulâde olaylara dayanılarak ispat edilmeye çalışılmış, buna karşılık mucize vb. olayların nübüvvet delil oluş keyfiyeti üzerinde hemen hemen hiç durulmamıştır. Hz. Muhammed gibi ümmî bir insanın ünlü Arap ediplerince bile benzeri getirilemeyen fesahat ve belâgat mucizesi niteliğindeki Kur'an-ı Kerîm'i getirmesi, onun cansız varlıklarla konuşması, az miktardaki yiyecek ve içeceği çoğaltması, hastaları iyileştirmesi, geçmiş milletlerle ilgili olarak Ehl-i kitap arasında tartışma konusu olan meselelere ayrıntılı açıklamalar getirmesi, geleceğe dair verdiği haberlerin gerçekleşmesi, geçmiş ilâhî kitaplarda peygamberliğinin müjdelenmesi ve dualarının kabul edilmesi gibi hususlar bu eserlerin başlıca konularını teşkil eder.

2. Peygamberlik müessesesini aklî temellere dayandırarak ispatlamaya çalışan eserler. Bu tür eserler bir taraftan mucizeye aklî bir temel bulmaya çalışırken diğer taraftan vahiy dışındaki bilgi kaynaklarının (akıl ve duyular) bütün varlık ve olayları kuşatacak bir mükemmellikten yoksun olduğunu, bu sebeple de zihinlerde doğan ve hayatta karşılaşılan problemlerin çözülebilmesi için evrensel bir kaynağa ihtiyaç duyulduğunu ispata çalışmışlardır. Söz konusu eserlerde peygamberlerin getirdiği öğretilerin evrenin yaratılış ve işleyişini mantıklı ve tutarlı yorumlara kavuşturduğu vurgulanmış, bu öğretilerin içerdiği ilkelerin gerek fert gerekse toplumun her türlü ihtiyacına cevap verecek nitelikte olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Şimdi delâilü'n-nübüvve kapsamında yazılan tespit edebildiğimiz eserleri kronolojik olarak kaydedecek, bunlardan bazılarını kısaca tanıtacağız. Bu eserlerden bir kısmı günümüze ulaşmamış olup sadece isim olarak bilinmektedir.

1. Dırâr b. Amr (ö. 200/815), *İsbâtü'l-ilm 'ale'n-nübüvve*. Müellifin ayrıca *İsbâtü'r-rusûl* adlı bir eseri daha vardır.

2. Ebû Bekr el-Esamm (ö. 200/816), *el-Hücce ve'r-rusûl*.

3. İmam Şâfi'î (ö. 204/820), *İsbâtü'n-nübüvve*.

4. Bişr b. el-Mu'temir (ö. 210/825), *el-Hücce fî isbâti'n-nübüvve*.

5. Halife Abdullah b. Harun el-Me'mûn (ö. 218/833), *A'lâmu'n-nübüvve*.

6. Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî (ö. 219/834), *Delâilü'n-nübüvve*.

7. Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Medâinî (ö. 228/843), *Âyâtü'n-nebî*.

8. Ebu'l-Hüzeyl el-'Allâf (ö. 235/850), *Âlâmâtü sıdkı'r-Resûl*.

9. Ali b. Rabben et-Taberî (ö. 247/861), *ed-Dîn ve'd-devle fî isbâti nübüvveti Muhammed*.

10. Ya'kûb b. İshâk el-Kindî (ö. 252/866), *Risâle fî tesbîti'r-rusûl*.

11. Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz (ö. 255/869), *Hucecû'n-nübüvve* (Kahire, ts.).

12. Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmi'u's-sahîh*'indeki Kitâbü'l-menâkıb'ın *Âlâmâtü'n-nübüvve fî'l-İslâm* adını taşıyan hacimli babında (nr. 25) konuyla ilgili olarak elliden fazla rivayet kaydetmiştir.

13. Ebû İshâk el-Cûzcânî (ö. 259/873), *Emârâtü'n-nübüvve*.

14. Ebû Zür'a 'Ubeydullah b. Abdülkerîm er-Râzî (ö. 264/878), *Delâilu'n-nübüvve*.

15. Süleyman b. Ebû Ufûr el-Ferrâ el-Mu'tezilî (ö. 269/883), *A'lâmu'n-nübüvve*.

16. Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/884), *A'lâmü'n-nebî*.

17. Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 275/889), *Delâilü'n-nübüvve*.

18. İbn Kuteybe (ö. 276/889), *A'lâmü'n-nübüvve/Delâilü'n-nübüvve*.

19. Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö. 277/890), *A'lâmu'n-nübüvve*.

20. İbrahim b. el-Heysen el-Beledî (ö. 278/891), *Delâilü'n-nübüvve*.

21. İbn Ebu'd-Dünyâ (ö. 281/894), *Delâilü'n-nübüvve*.

22. İbrahim b. İshak el-Harbî (ö. 285/898), *Delâilu'n-nübüvve*.

23. Hâdî-İlelhak Yahyâ b. Hüseyin (ö. 298/911), *İsbâtü'n-nübüvve*.

24. Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî (ö. 301/913), *Delâilü'n-nübüvve*.

25. Sâbit b. Hazm es-Serakustî (ö. 310/923), *Delâilu'n-nübüvve*.

26. İsmail b. Ali en-Nevbahtî (ö. 311/924), *el-İhticâc li-nübüvveti'n-nebî*.

27. Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshak el-İsferâyîni (ö. 316/929), *Delâilu'l-i'câz*.

28. İbrahim b. Hammâd el-Mâlikî (ö. 320/933), *Delâilu'n-nübüvve*.

29. Ebû Hâtim Ahmed b. Hamdân er-Râzî el-İsmâ'îlî (ö. 322/933), *A'lâmü'n-nübüvve*.

30. Ebu'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/936), *Delâilü'n-nübüvve*.

31. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944). Onun bu konuda müstakil bir eser yazdığı bilinmiyorsa da *Kitâbü't-tevhîd*'inde nübüvvetin ispatlanması konusuna ayrıntılı sayılabilecek bir şekilde bilgi vermiştir.

32. Bekr b. el-'Alâ el-Kuşeyrî (ö. 344/955), *Mâ fî'l-Kur'ân min delâili'n-nübüvve*.

33. Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed el-'Assâl (ö. 349/960), *Delâilu'n-nübüvve*.
34. Muhammed İbnu'l-Hüseyn el-Mevsilî en-Nakkâş (ö. 351/962), *Delâilu'n-nübüvve*.
35. İbn Hibbân (ö. 354/965), *Delâilü'n-nübüvve*.
36. Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö. 360/971), *Delâilü'n-nübüvve*.
37. Muhammed b. Ali el-Kaffâl eş-Şâşî (ö. 366/977), *Delâilu'n-nübüvve*.
38. Ebu's-Şeyh b. Hayyân, Abdullah b. Muhammed (ö. 369/979), *Delâilu'n-nübüvve*.
39. İbn Bâbeveyh el-Kummî (ö. 381/991), *Câmi'u huceci'l-enbiyâ*.
40. İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed (ö. 385/996), *Delâilü'n-nübüvve*.
41. Ebû Ya'kûb es-Sicistânî (ö. 393/1003), *İsbâtü'n-nübüvve*.
42. İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed el-Hemedânî (ö. 395/1004), *A'lâmu'n-nübüvve*.
43. İbn Mende, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak (ö. 395/1004), *Delâilu'n-nübüvve*.
44. Ebu'l-Mutarriif Abdurrahman b. Muhammed İbn Futays (ö. 402/1012), *A'lâmu'n-nübüvve ve delâletu'r-risâle*.
45. Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib el-Bâkillânî (ö. 403/1013), *el-Beyân* (Beyrut, 1958).
46. Ebû Sa'd Abdülmelik b. Osman el-Harkûşî (ö. 407/1017), *Delâilu'n-nübüvve*.
47. Kâdî Abdülcebbar (ö. 415/1025), *Tesbîtü delâilü'n-nübüvve* (Beyrut, ts.). Müellife ait *el-Muğnî'nin* XV. cildini teşkil eden *en-Nübüvvât ve'l-mu'cizât'ı* (Kahire, 1965) da delâilü'n-nübüvve ile ilgilidir.
48. Ahmed b. el-Hüseyn b. Harun ez-Zeydî (ö. 421/1030), *İsbâtu nübüvveti'n-nebî*.
49. İbn Sînâ, Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdullah (ö. 428/1037), *Risâle fî isbâti'n-nübüvvât*.
50. Abdülkâhir el-Bağdâdî (ö. 429/1037), *Delâilü'n-nübüvve*.
51. Ebû Nu'aym el-İsfahânî (ö. 430/1038), *Delâilu'n-nübüvve* (Haydarabad, 1320). Peygamberimizin sîreti ve mucizeleri hakkında yazılmış önemli bir eserdir. *Delâilu'n-nübüvve'*den sonra yazılan eserlerde ona yapılan bazı atıfların matbu nüshada yer almamasından hareketle kitabın eksik olduğu, dolayısıyla kitaba *el-Müntehab min Delâli'n-nübüvve* demenin daha doğru olduğu ifade edilmiştir. Nitekim müellif mukaddimede 35 fasıl zikrettiği halde kitapta 31 fasıl bulunmaktadır. Eserin, müellifi tarafından ihtisar edilmiş olması muhtemeldir. Muhakkikin

numaralandırmasına göre *Delâilu'n-nübüvve'*de 566 rivayet yer almıştır. Müellif mukaddimede mahlûkatın şekil ve cevherlerinden bahsetmiş, nübüvvet, nebi, resul ve vahy kavramlarının tanımlarını yapmıştır. Eserde işlenen bazı konular şöyledir: Resûlullah'ın ve nesebinin fazileti, diğer enbiyaya üstünlüğü, doğduğu yılda meydana gelen olaylar, Allah'ın onu koruması, vahyin başlaması, Medine'ye hicret ederken meydana gelen mucizeler, savaşlarda gösterdiği mucizeler, o hatırdada iken ashabında görülen bazı olağanüstü haller, vefatı sırasında meydana gelen mucizeler... Müellif son olarak diğer peygamberlerle peygamberimizin mukayesesini yapmış ve onun daha faziletli olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Eserini hazırlarken kendi hocalarından ve önceki eserlerden yararlanmıştır.¹⁷

52. Ebu'l-Abbâs Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî (ö. 432/1041), *Delâilu'n-nübüvve*.

53. Ebû Zer el-Herevî Abd b. Ahmed (ö. 434/1043), *Delâilu'n-nübüvve*.

54. Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (ö. 450/1058), *A'lâmü'n-nübüvve* (Beyrut, 1407).

55. Beyhakî (ö. 458/1066), *Delâilu'n-nübüvve*. Bablar şeklinde düzenlenen eserin giriş kısmında Hz. Peygamber'e ait en büyük mûcizenin Kur'ân-ı Kerîm olduğuna işaret edilmiş, ayrıca haberin kısımları, haber-i vâhidin delil oluşu, hadislerin neveleri ve hadis usulüne dair çeşitli konulara yer verilmiştir. Kitabın bölümlerinde ise Hz. Peygamber'in soyu, isimleri, doğumu, çocukluk dönemi ve bu sırada meydana gelen hârikulâde olaylar, Hz. Peygamber'in bedenî ve ahlâkî özellikleri, vahyin başlaması, mi'rac olayı, Akabe biatları, Mescid-i Nebevî'nin inşası, kiblenin Kâbe yönüne çevrilmesi ve bu hâdiselerde ortaya çıkan mucizeler, Hz. Peygamber'in gazve ve seriyelerinde müşahede edilen mûcizeler, gayba dair verdiği haberlerin gerçekleşmesi ve bunların nübüvvetine delil oluşu üzerinde durulmuştur. Son olarak da Hz. Peygamber'in hastalanması ve vefatı sırasında meydana gelen hârikulâde olaylara yer verilmiştir. *Delâilu'n-nübüvve*, önce Abdurrahman Muhammed Osman'ın tahkikiyle iki cilt halinde (Kahire, 1389/1969), daha sonra Abdülmü'tî Kal'acî'nin tahkikiyle yedi cilt olarak (Beyrut, 1405/1985) yayımlanmıştır.¹⁸

56. Ebû Muhammed Abdullah b. Ebû Zekeriya eş-Şekrâtîsî (ö. 466/1074), *el-İlâm bi-şevâhidi'l-a'lâm li-nübüvveti seyyidînâ Muhammedin aleyhisselâm*.

57. Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ömer ed-Dilâî (ö. 478/1085), *A'lâmu'n-nübüvve/Delâilu'n-nübüvve*.

¹⁷ Yusuf Ziya Keskin, Ebû Nu'aym el-İsfahânî, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003), 70-72.

¹⁸ Yavuz, "Delâilu'n-nübüvve", 9: 117-18. Delâilu'n-nübüvve üzerine Mehmet Fatih Altunova tarafından "Beyhakî ve Delâilu'n-nübüvve Adlı Eserinin Hadis İlmindeki Yeri" adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

58. Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdülazîz el-Bekrî (ö. 487/1094), *A'lâmu'n-nübüvve*.
59. Ebû Dilhâs Ahmed b. Ömer el-Endelüsî (ö. 487/1094), *Delâilu'n-nübüvve*.
60. İsmail b. Muhammed el-Büstî Kivâmu's-sünne (ö. 535/1141), *Delâilu'n-nübüvve*.
61. el-Hasen b. Ali b. el-Kattân (ö. 548/1154), *el-Beşâir ve'l-a'lâm li-siyâki mâ li-seyyidinâ Muhammedin (s.a.s.) mine'l-âyâtî'l-beyyinâti ve'l-mu'cizâti'l-bâhirâti ve'l-a'lâm*.
62. Muhammed b. Abdullah b. Zafer el-Mekkî (ö. 565/1171), *A'lâmu'n-nübüvve*.
63. İbn Asâkir (ö. 571/1176), *el-Erbe'üne hadîsen ed-dâlle 'alâ nübüvvetihi aleyhisselâm*.
64. Ahmed b. Abdüssamed b. Ebû 'Ubeyde el-Ensârî (ö. 582/1187), *Kasdu's-sebîl fi ma'rifeti âyâtî'r-resûl*.
65. Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), *ed-Dürrü's-semîn fi hasâisi'n-nebiyyi'l-emîn*.
66. Ebû Zer Mus'ab b. Muhammed el-Mâlikî (ö. 604/1208), *Delâilu'n-nübüvve*.
67. Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), *en-Nübüvvât* (Beyrut 1986).
68. Muhammed b. Abdülvâhid ed-Diyâ el-Makdisî (ö. 643/1245), *Delâilu'n-nübüvve*.
69. Muhtâr b. Mahmûd ez-Zâhidî (ö. 658/1260), *Zikru'l-muhâlifîne li-nübüvveti nebiyyinâ (s.a.s.) ve'l-cevâbu 'alâ şübehîhim*.
70. 'Îmâduddîn Ahmed b. İbrahim el-Vâsitî (ö. 711/1311), *İhtisâru Delâilî'n-nübüvve*.
71. Takıyyüddîn İbn Teymiyye (ö. 728/1328), *en-Nübüvvât*.
72. 'Alâuddîn Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361), *A'lâmü'n-nübüvve*.
73. Ebû Hafs Ömer b. Ali İbnu'l-Mulakkin (ö. 804/1401).
74. Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen en-Nakkâş (ö. 851/1447), *Delâilu'n-nübüvve*.
75. Molla Câmî (ö. 898/1492), *Şevâhidü'n-nübüvve*. Peygamberliğin delilleri ve Hz. Peygamber'in risâletinden, Ehl-i beyt, sahâbe ve tâbiînden başlayarak din büyüklerinin hayat ve faziletlerinden bahseden eseri Câmî, Ali Şîr Nevâî'nin arzusu üzerine 885 (1480) yılında telif etmiştir. *Nefehâtü'l-üns*'ü tamamlar mahiyette olan kitabın henüz ilmî bir neşri yapılmamıştır. Hindistan (1279, 1288) ve

Leknev'de (1876, 1882) basılan eseri Lâmiî Çelebi, *Terceme-i Şevâhidü'n-nübüvve* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir.¹⁹

76. Suyûtî (ö. 911/1505), *el-Hasâisü'l-kübrâ*.

77. Şemsuddîn Ahmed İbn Kemal (ö. 940/1534), *Risâle fî tahkiki'l-mu'cize*.

78. Molla Miskîn (ö. 954/1547), *Me'âricü'n-nübüvve*.

79. İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624), *İsbâtü'n-nübüvve*.

80. Nûh b. Mustafa (ö. 1070/1660), *Eşrefü'l-makâle fî ma'ne'n-nübüvve*.

81. Yûsuf b. İsmail en-Nebhânî (ö. 1350/1931), *Nücûmu'l-mu'teddîn ve rücûmu'l-mu'teddîn fî delâili'n-nübüvveti seyyidi'l-mürselîn*.

82. Ahmed Midhat Efendi (ö. 1912), *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyeye* (İstanbul 1312).

83. Ebû Ca'fer el-Hemedânî (ö. ?), *el-İklîl fî delâili'n-nübüvve*.

84. Ebû Sehl en-Nevbahtî (ö. ?), *Tesbîtü'r-risâle*.²⁰

85. Abdülhalîm Mahmûd (ö. 1980), *Delâilu'n-nübüvve ve mu'cizâtu'r-resûl*.

86. Muhammed Rüşdî Abîd, *en-Nübüvve fî dav'i'l-ilm ve'l-akl* (Bağdad, 1986).²¹

Doğrudan doğruya delâilü'n-nübüvve konusuna ayrılan eserlerin dışında beşâirü'n-nübüvve'ye dair eserlerle Hıristiyanlık ve Yahudiliğe karşı yazılan reddiyeler de bu tür içinde değerlendirilebilir. Ali b. Rabben et-Taberî'nin (ö. 247/861) *er-Red 'ale'n-nasârâ*'sı ile (Beyrut, 1959) Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-İ'lâm bimâ fî dîni'n-nasârâ mine'l-fesâd ve'l-evhâm*'i (Kahire, 1980) bunlara ait örnekler arasında zikredilebilir.

Sonuç olarak İslam âlimleri, yazmış oldukları şemâil eserleriyle Hz. Peygamber'in beşerî yönünü ortaya koymaya, delâilu'n-nübüvve eserleriyle de onun peygamberliğini hem rivayetler hem de aklî delillerle ispatlamaya çalışmışlardır. Yazılan bu eserler, Allah Resûlü'nü yakından tanımaya, onun ahlakını öğrenmeye ve peygamberliğini hem naklî hem de aklî delillerle kavramaya vesile olmuştur. Bu eserler üzerine yapılacak çalışmalarla şemâil ve delâil edebiyatının zenginliği ortaya konulmuş olacaktır.

¹⁹ Ömer Okumuş, "Câmi, Abdurrahman", DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7: 98.

²⁰ Muhammed b. Ebû Ya'kûb İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, thk. Yusuf Ali Tavîl, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2010), 309.

²¹ Delâilu'n-nübüvve ile ilgili yazılan diğer bazı eserler için bkz., Kettânî, er-Risâletü'l-müstatrafe li-beyâni meşhûri kütübî's-sünneti'l-müşerrefe, 105-106; Kettânî, Hadis Literatürü, 216-17; Uğur, Hadis İlimleri Edebiyatı, 68-69.

www.islamport.com, erişim: 05.03.2019, <http://islamport.com/w/ser/Web/5350/6.htm>
www.ahlalhdeeth.com, erişim: 05.03.2019, <https://www.ahlalhdeeth.com/vb/archive/index.php/t-94889.html>

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç. *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Bayraktar, İbrahim. *Hz. Peygamber'in Şemâli*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1990.
- Gökçe, Cüneyt. "Molla Halil es-Si'irdî, Hayatı, Eserleri ve Tekfir Problemine Bakışı". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/4 (Temmuz-Aralık 2015): 85.
- Güngör, Mevlüt. "Begavî, Ferrâ". *DİA*. 5: 340. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- İbni'n-Nedîm, Muhammed b. Ebû Ya'kûb. *el-Fihrist*. Thk. Yusuf Ali Tavîl. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2010.
- İzgi, Cevat. "Dede Mehmed Efendi". *DİA*. 9: 81. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Kandemir, M. Yaşar. "Şemâil". *DİA*. 38: 497-500. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Kandemir, M. Yaşar. "eş-Şifâ". *DİA*. 39: 134. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Keskin, Yusuf Ziya. *Ebû Nu'aym el-İsfahânî*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Kettânî, Muhammed b. Ca'fer. *er-Risâletu'l-müstatrafe li-beyânî meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe*. 6. Baskı. Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 2000.
- Kettânî, Muhammed b. Ca'fer. *Hadis Literatürü*. Trc. Yusuf Özbek. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Okıç, Tayyib. *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*. İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1959.
- Okumuş, Ömer. "Câmi, Abdurrahman". *DİA*. 7: 98. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Öngören, Reşat. "İshak Hocası". *DİA*. 22: 533. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Uğur, Mücteba. *Hadis İlimleri Edebiyatı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Yardım, Ali. "Şemâil Nevinin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbu's-Şemâil'i". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi I* (1983): 349-409.
- Yardım, Ali. *Peygamberimiz'in Şemâli*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1997.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Delâilü'n-nübüvve". *DİA*. 9: 115-118. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- İnternet Sayfaları:
[www.islamport.com](http://islamport.com), erişim: 05.03.2019, <http://islamport.com/w/ser/Web/5350/6.htm>
www.ahlalhddeeth.com, erişim: 05.03.2019, <https://www.ahlalhddeeth.com/vb/archive/index.php/t-94889.html>